Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΌΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΊΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 15ης Ιουλίου 2021 *

«Προδικαστική παραπομπή – Συνταγογραφούμενα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση – Οδηγία 2001/83/ΕΚ – Πεδίο εφαρμογής – Διαφήμιση φαρμακείου ταχυδρομικών πωλήσεων η οποία αποσκοπεί να επηρεάσει τον πελάτη όχι ως προς την επιλογή συγκεκριμένου φαρμάκου, αλλά ως προς την επιλογή του φαρμακείου – Προωθητικός διαγωνισμός – Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων – Εθνική κανονιστική ρύθμιση – Απαγόρευση προσφοράς, αναγγελίας ή χορήγησης πλεονεκτημάτων και άλλων διαφημιστικών δώρων στον τομέα των θεραπευτικών προϊόντων – Όροι πώλησης που εκφεύγουν του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 34 ΣΛΕΕ»

Στην υπόθεση C-190/20,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Bundesgerichtshof (Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, Γερμανία) με απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 2020, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 5 Μαΐου 2020, στο πλαίσιο της δίκης

DocMorris NV

κατά

Apothekerkammer Nordrhein,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους M. Βηλαρά (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, N. Piçarra, D. Šváby, S. Rodin και K. Jürimäe, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: H. Saugmandsgaard Øe

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η DocMorris NV, εκπροσωπούμενη από τις A. Feissel και K. Wodarz, Rechtsanwältinnen,

– η Apothekerkammer Nordrhein, εκπροσωπούμενη από τον M. Douglas, Rechtsanwalt,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

– η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την M. Bulterman και τον J. Langer,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους A. Sipos και M. Noll-Ehlers,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 87, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/83/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2001, περί κοινοτικού κώδικος για τα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση (ΕΕ 2001, L 311, σ. 67), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2012/26/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012 (ΕΕ 2012, L 299, σ. 1) (στο εξής: οδηγία 2001/83).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της DocMorris NV, εταιρίας ολλανδικού δικαίου που εκμεταλλεύεται φαρμακείο ταχυδρομικών πωλήσεων εγκατεστημένο στις Κάτω Χώρες, και της Apotherkerkammer Nordrhein (ένωσης φαρμακοποιών Βόρειας Ρηνανίας, Γερμανία), σχετικά με διαφημιστικό φυλλάδιο που διένειμε η DocMorris στους πελάτες της στη Γερμανία για τη διοργάνωση «μεγάλου προωθητικού διαγωνισμού» ο οποίος προβλέπει ως προϋπόθεση συμμετοχής την αποστολή συνταγής για συνταγογραφούμενο φάρμακο.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 98/34

3 Το άρθρο 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 98/34/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1998, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 1998, L 204, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 98/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1998 (ΕΕ 1998, L 217, σ. 18) (στο εξής: οδηγία 98/34), προέβλεπε τα εξής:

«Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

[…]

2) “υπηρεσία”: οποιαδήποτε υπηρεσία της κοινωνίας των πληροφοριών, ήτοι κάθε υπηρεσία που συνήθως παρέχεται έναντι αμοιβής, με ηλεκτρονικά μέσα εξ αποστάσεως και κατόπιν προσωπικής επιλογής ενός αποδέκτη υπηρεσιών.»

Η οδηγία 2000/31/ΕΚ

4 Το άρθρο 1, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο») (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1), έχει ως εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία έχει ως στόχο την ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, εξασφαλίζοντας την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας μεταξύ των κρατών μελών.

2. Η παρούσα οδηγία εξασφαλίζει την προσέγγιση, εφόσον χρειάζεται για την πραγματοποίηση του στόχου που αναφέρεται στην παράγραφο 1, ορισμένων εθνικών διατάξεων για τις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας οι οποίες αφορούν την εσωτερική αγορά, την εγκατάσταση των φορέων παροχής υπηρεσιών, τις εμπορικές επικοινωνίες, τη σύναψη συμβάσεων με ηλεκτρονικά μέσα, […]».

5 Το άρθρο 2, στοιχείο α′, της εν λόγω οδηγίας ορίζει ως «υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας» τις υπηρεσίες κατά την έννοια του άρθρου 1, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, της οδηγίας 98/34.

Η οδηγία 2001/83

6 Το άρθρο 86 της οδηγίας 2001/83 περιλαμβάνεται στον τίτλο VIII της εν λόγω οδηγίας, ο οποίος επιγράφεται «Διαφήμιση», προβλέπει δε τα εξής:

«1. Για τους σκοπούς του παρόντος τίτλου, ως “διαφήμιση των φαρμάκων” νοείται οποιαδήποτε μορφή παροχής πληροφοριών για προσέλκυση πελατείας, πρόβλεψης ή προτροπής που αποσκοπεί στην προώθηση της χορήγησης συνταγών, της προμήθειας, της πώλησης ή της κατανάλωσης φαρμάκων· περιλαμβάνει ιδίως:

– τη διαφήμιση των φαρμάκων που απευθύνεται στο κοινό,

– τη διαφήμιση των φαρμάκων που απευθύνεται στα άτομα που είναι εξουσιοδοτημένα να χορηγούν τις σχετικές συνταγές ή να προμηθεύουν τα φάρμακα,

– την επίσκεψη ιατρικών επισκεπτών σε άτομα που είναι εξουσιοδοτημένα να χορηγούν ιατρικές συνταγές ή να προμηθεύουν φάρμακα,

– την προμήθεια δειγμάτων,

– την προτροπή για την διάθεση φαρμάκων ή τη χορήγηση των σχετικών ιατρικών συνταγών μέσω της παροχής, της προσφοράς ή της υπόσχεσης πλεονεκτημάτων, χρηματικών ή εις είδος, εκτός αν η πραγματική αξία τους είναι ελάχιστη,

– τη χορηγία συναντήσεων εμπορικής προώθησης στις οποίες παρίστανται άτομα εξουσιοδοτημένα να διαθέτουν φάρμακα ή να χορηγούν τις σχετικές συνταγές,

– τη χορηγία επιστημονικών συνεδρίων στα οποία συμμετέχουν πρόσωπα τα οποία είναι εξουσιοδοτημένα να χορηγούν συνταγές ή να προμηθεύουν φάρμακα, ιδίως δε η κάλυψη των εξόδων ταξιδιού και διαμονής των μετεχόντων.

2. Δεν καλύπτονται από τον παρόντα τίτλο:

– η επισήμανση και τα φύλλα οδηγιών που υπόκεινται στις διατάξεις του τίτλου V,

– η αλληλογραφία, συνοδευόμενη, ενδεχομένως, από κάθε άλλο μη διαφημιστικό έγγραφο, που απαιτείται για να απαντηθούν συγκεκριμένες ερωτήσεις σχετικά με κάποιο συγκεκριμένο φάρμακο,

– οι συγκεκριμένες πληροφορίες και τα σχετικά έγγραφα που αφορούν, για παράδειγμα, τις αλλαγές συσκευασίας, τις προειδοποιήσεις σχετικά με τις ανεπιθύμητες ενέργειες στο πλαίσιο της φαρμακοεπαγρύπνησης, καθώς και τους καταλόγους πώλησης και τους καταλόγους τιμών, εφόσον δεν περιέχουν καμία πληροφορία σχετικά με το φάρμακο,

– οι πληροφορίες σχετικά με την ανθρώπινη υγεία ή ασθένειες, εφόσον δεν γίνεται ούτε καν έμμεση αναφορά σε κάποιο φάρμακο.»

7 Το άρθρο 87, παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας ορίζει:

«Η διαφήμιση ενός φαρμάκου:

– πρέπει να προάγει την ορθολογική χρήση του φαρμάκου, παρουσιάζοντάς το με τρόπο αντικειμενικό και χωρίς να υπερβάλλονται οι ιδιότητές του,

– δεν μπορεί να είναι παραπλανητική.»

8 Το άρθρο 88, παράγραφοι 1 έως 3, της ως άνω οδηγίας έχει ως εξής:

«1. Τα κράτη μέλη απαγορεύουν την απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων:

α) που μπορούν να χορηγηθούν μόνο με ιατρική συνταγή σύμφωνα με τον Τίτλο VI,

[…].

2. Τα φάρμακα τα οποία, λόγω της σύνθεσης και του σκοπού τους, έχουν προβλεφθεί και σχεδιασθεί για να χρησιμοποιούνται χωρίς την παρέμβαση ιατρού για τη διάγνωση, την αναγραφή σε συνταγή ή την επίβλεψη της θεραπείας, μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο διαφήμισης που απευθύνεται στο κοινό εν ανάγκη με τη συμβολή του φαρμακοποιού.

3. Τα κράτη μέλη μπορούν να απαγορεύουν στο έδαφός τους την απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων το κόστος των οποίων είναι δυνατό να επιστραφεί.»

Το γερμανικό δίκαιο

9 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του Gesetz über die Werbung auf dem Gebiete des Heilwesens (Heilmittelwerbegesetz) (νόμου περί διαφημίσεως φαρμάκων), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης της κύριας δίκης (στο εξής: HWG), προβλέπει τα εξής:

«Απαγορεύεται η προσφορά, η αναγγελία ή η χορήγηση πλεονεκτημάτων και άλλων διαφημιστικών δώρων (προϊόντων ή υπηρεσιών) ή η αποδοχή τους από τους επαγγελματίες του κλάδου της υγείας, εκτός εάν:

1. τα εν λόγω πλεονεκτήματα και διαφημιστικά δώρα είναι ήσσονος αξίας […]. Τα πλεονεκτήματα και διαφημιστικά δώρα στο πλαίσιο της πώλησης φαρμάκων απαγορεύονται εφόσον χορηγούνται κατά παράβαση των κανόνων τιμολόγησης οι οποίοι ισχύουν δυνάμει του [Arzneimittelgesetz (νόμου περί φαρμάκων)].

2. τα ως άνω πλεονεκτήματα και διαφημιστικά δώρα
   a) χορηγούνται σε συγκεκριμένο χρηματικό ποσό ή υπολογίζονται με συγκεκριμένο τρόπο […]

   […].

Τα πλεονεκτήματα και διαφημιστικά δώρα στο πλαίσιο της πώλησης φαρμάκων, τα οποία προβλέπονται στο στοιχείο a, απαγορεύονται εφόσον χορηγούνται κατά παράβαση των κανόνων τιμολόγησης οι οποίοι ισχύουν δυνάμει του νόμου περί φαρμάκων […]

[…]».

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

10 Η DocMorris εκμεταλλεύεται φαρμακείο ταχυδρομικών πωλήσεων εγκατεστημένο στις Κάτω Χώρες, το οποίο προμηθεύει συνταγογραφούμενα φάρμακα σε πελάτες στη Γερμανία. Τον Μάρτιο του 2015, η εταιρία αυτή διένειμε, σε όλη την επικράτεια της Γερμανίας, διαφημιστικό φυλλάδιο για τη διοργάνωση «μεγάλου προωθητικού διαγωνισμού», με πρώτο έπαθλο μία δωροεπιταγή για την αγορά ηλεκτρικού ποδηλάτου αξίας 2 500 ευρώ και με δεύτερο έως δέκατο έπαθλο μία ηλεκτρική οδοντόβουρτσα. Για τη συμμετοχή στην κλήρωση οι ενδιαφερόμενοι έπρεπε απλώς να αποστείλουν στην DocMorris, σε φάκελο με προπληρωμένο ταχυδρομικό τέλος, δελτίο παραγγελίας για συνταγογραφούμενο φάρμακο, εσωκλείοντας τη σχετική ιατρική συνταγή.

11 Στις 16 Ιουνίου 2015, η ένωση φαρμακοποιών της Βόρειας Ρηνανίας, αρμόδια για τον έλεγχο της τήρησης, εντός της εν λόγω περιφέρειας, των επαγγελματικών υποχρεώσεων των φαρμακοποιών, άσκησε αγωγή κατά της DocMorris ενώπιον του Landgericht Frankfurt am Main (περιφερειακού δικαστηρίου Φρανκφούρτης, Γερμανία), ζητώντας την παύση της επίμαχης διαφήμισης για τον λόγο ότι είχε χαρακτήρα αντίθετο προς τον ανταγωνισμό.

12 Μετά την απόρριψη της αγωγής της από το Landgericht Frankfurt am Main (περιφερειακό δικαστήριο Φρανκφούρτης), η ένωση φαρμακοποιών της Βόρειας Ρηνανίας άσκησε έφεση κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του Oberlandesgericht Frankfurt am Main (εφετείου Φρανκφούρτης, Γερμανία), η οποία και έγινε δεκτή. Κατόπιν τούτου, η DocMorris άσκησε

αναίρεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, του Bundesgerichtshof (Ανώτατου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, Γερμανία), με την οποία η εν λόγω εταιρία ζητεί την αναβίωση της πρωτόδικης απόφασης.

13 Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι στο πεδίο εφαρμογής του HWG εμπίπτει μόνον η διαφήμιση συγκεκριμένου προϊόντος, και όχι η γενική διαφήμιση για μία επιχείρηση. Πάντως, μια διαφήμιση για το συνολικό φάσμα των προϊόντων ενός φαρμακείου, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, θα μπορούσε επίσης να θεωρηθεί ως διαφήμιση που εστιάζει σε ένα προϊόν. Επιπλέον, από το άρθρο 86, παράγραφος 1, και από το άρθρο 88, παράγραφοι 1 έως 3, της οδηγίας 2001/83 προκύπτει ότι η οδηγία αυτή καλύπτει όχι μόνον τη διαφήμιση ορισμένων συγκεκριμένων φαρμάκων, αλλά και τη διαφήμιση φαρμάκων εν γένει.

14 Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η καταρχήν απαγόρευση των διαφημιστικών δώρων που προβλέπει το άρθρο 7, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του HWG συμβιβάζεται με τους σκοπούς και τις διατάξεις της οδηγίας 2001/83. Εκτιμά ότι μια τέτοια απαγόρευση θα μπορούσε να δικαιολογηθεί υπό το πρίσμα του άρθρου 87, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής, καθόσον αποσκοπεί στην αποτροπή του κινδύνου να επηρεαστεί ο καταναλωτής –όταν αποφασίζει αν θα χρησιμοποιήσει φάρμακο– από την προοπτική απόκτησης διαφημιστικών δώρων συνδεόμενων με την αγορά του οικείου φαρμάκου. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά, συναφώς, ότι η απόφαση του ασθενούς να προμηθευτεί συνταγογραφούμενο φάρμακο από ημεδαπό ή αλλοδαπό φαρμακείο ταχυδρομικών πωλήσεων αντί από συμβατικό φαρμακείο, το οποίο είναι σε θέση να παρέχει τις αντικειμενικά αναγκαίες συμβουλές, πρέπει να στηρίζεται σε αντικειμενικούς λόγους και να μην επηρεάζεται από τέτοιο δέλεαρ.

15 Το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει, ωστόσο, ότι η οδηγία 2001/83 δεν περιέχει καμία ειδική διάταξη σχετικά με τη διαφήμιση φαρμάκου υπό τη μορφή διαγωνισμού που περιλαμβάνει κλήρωση. Εκτός αυτού, από την απόφαση της 19ης Οκτωβρίου 2016, Deutsche Parkinson Vereinigung (C-148/15, EU:C:2016:776), προκύπτει ότι δεν μπορεί να απαγορευθεί στα φαρμακεία ταχυδρομικών πωλήσεων τα οποία είναι εγκατεστημένα σε άλλα κράτη μέλη να ασκούν, έναντι των συμβατικών φαρμακείων που είναι εγκατεστημένα στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους, ανταγωνισμό μέσω των τιμών προκειμένου να αντισταθμιστεί το μειονέκτημα του περιορισμένου φάσματος των υπηρεσιών που προσφέρουν, καθόσον αδυνατούν να παρέχουν επί τόπου εξατομικευμένες συμβουλές στους ασθενείς.

16 Όμως, λόγω του ισχύοντος στη Γερμανία νομικού πλαισίου για την πώληση συνταγογραφούμενων φαρμάκων και, ιδίως, της κάλυψης του μεγαλύτερου μέρους του κόστους των φαρμάκων αυτών από τους οργανισμούς ασφάλισης υγείας, δεν υφίσταται μεταξύ των εγκατεστημένων στη Γερμανία συμβατικών φαρμακείων ανταγωνισμός μέσω των τιμών παρεμφερής με τον υφιστάμενο σε άλλους εμπορικούς τομείς. Στην περίπτωση αυτή, τα φαρμακεία ταχυδρομικών πωλήσεων που είναι εγκατεστημένα σε άλλα κράτη μέλη ασκούν διαφορετική μορφή ανταγωνισμού μέσω των τιμών, προσφέροντας στους πελάτες τους πλεονεκτήματα χρηματικής αξίας, υπό τη μορφή δωροεπιταγών ή άλλων προσφορών.

17 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Bundesgerichtshof (Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Συνάδει με τις διατάξεις του τίτλου VIII, και ιδίως με το άρθρο 87, παράγραφος 3, της οδηγίας [2001/83], η ερμηνεία εθνικής διάταξης –εν προκειμένω: του άρθρου 7, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του [HWG]– υπό την έννοια ότι απαγορεύεται η διοργάνωση προωθητικής ενέργειας

(διαγωνισμού), με σκοπό την προσέλκυση πελατών, από φαρμακείο ταχυδρομικών πωλήσεων το οποίο είναι εγκατεστημένο σε άλλο κράτος μέλος, εφόσον προϋπόθεση για τη συμμετοχή στον διαγωνισμό αποτελεί η υποβολή ιατρικής συνταγής σχετικής με συνταγογραφούμενο φάρμακο προοριζόμενο για ανθρώπινη χρήση, το προκηρυσσόμενο έπαθλο δεν είναι φάρμακο αλλά άλλο αντικείμενο (εν προκειμένω: ηλεκτρικό ποδήλατο αξίας 2 500 ευρώ και ηλεκτρικές οδοντόβουρτσες) και δεν ελλοχεύει κίνδυνος ενθάρρυνσης της μη ορθολογικής και υπερβολικής χρήσης φαρμάκων;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

18 Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν οι διατάξεις του τίτλου VIII της οδηγίας 2001/83, και ειδικότερα του άρθρου 87, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής, αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση η οποία απαγορεύει σε φαρμακείο που πωλεί φάρμακα μέσω ταχυδρομικών παραγγελιών να διοργανώνει διαφημιστική εκστρατεία υπό τη μορφή προωθητικού διαγωνισμού που παρέχει στους μετέχοντες τη δυνατότητα να κερδίσουν αντικείμενα της καθημερινής ζωής πλην φαρμάκων, όταν η συμμετοχή στον διαγωνισμό εξαρτάται από την αποστολή παραγγελίας για συνταγογραφούμενο φάρμακο που προορίζεται για ανθρώπινη χρήση, συνοδευόμενης από ιατρική συνταγή.

19 Συναφώς, επισημαίνεται ότι το ερώτημα αυτό στηρίζεται στην παραδοχή ότι η οδηγία 2001/83 έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης.

20 Ο σχετικός με τη διαφήμιση των φαρμάκων τίτλος VIII της οδηγίας 2001/83, ο οποίος περιλαμβάνει το άρθρο 87, παράγραφος 3, αποσκοπεί στη ρύθμιση του περιεχομένου του διαφημιστικού μηνύματος και του τρόπου διαφήμισης συγκεκριμένων φαρμάκων, αλλά δεν ρυθμίζει τη διαφήμιση για τις υπηρεσίες πώλησης φαρμάκων μέσω ταχυδρομικής παραγγελίας [πρβλ. απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020, A (Διαδικτυακή διαφήμιση και πώληση φαρμάκων), C-649/18, EU:C:2020:764, σκέψεις 49 και 50].

21 Το υποβληθέν ερώτημα αφορά την απαγόρευση προωθητικού διαγωνισμού ο οποίος έχει σκοπό να παροτρύνει τους πελάτες να αγοράσουν, από συγκεκριμένο φαρμακείο, όχι ένα συγκεκριμένο φάρμακο, αλλά όποιο φάρμακο τους έχει συνταγογραφηθεί από τον ιατρό τους. Με άλλα λόγια, όπως επισήμανε η ένωση φαρμακοποιών της Βόρειας Ρηνανίας με τις γραπτές παρατηρήσεις της, μια διαφημιστική εκστρατεία όπως αυτή την οποία διεξήγαγε εν προκειμένω η DocMorris αποβλέπει στο να επηρεάσει τον πελάτη όχι ως προς την επιλογή συγκεκριμένου φαρμάκου, αλλά ως προς την επιλογή του φαρμακείου από το οποίο ο πελάτης αγοράζει το φάρμακο, επιλογή η οποία τοποθετείται σε μεταγενέστερο στάδιο της επιλογής του φαρμάκου. Επομένως, πρόκειται για διαφήμιση όχι για συγκεκριμένο φάρμακο, αλλά για το συνολικό φάσμα των συνταγογραφούμενων φαρμάκων τα οποία προσφέρονται προς πώληση από το οικείο φαρμακείο.

22 Εξ αυτού έπεται ότι μια διαφημιστική εκστρατεία όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του τίτλου VIII της οδηγίας 2001/83.

23 Ωστόσο, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, στο πλαίσιο της κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ διαδικασίας συνεργασίας μεταξύ εθνικών δικαστηρίων και Δικαστηρίου, στο δεύτερο απόκειται να δώσει στον εθνικό δικαστή χρήσιμη απάντηση που να του παρέχει τη δυνατότητα επίλυσης της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί. Κατά συνέπεια, μολονότι τυπικά το αιτούν δικαστήριο οριοθέτησε το ερώτημά του στο ζήτημα της ερμηνείας ορισμένης διάταξης του δικαίου της Ένωσης, τούτο δεν εμποδίζει το Δικαστήριο να του παράσχει όλα τα στοιχεία περί ερμηνείας του

δικαίου της Ένωσης που μπορεί να αποδειχθούν χρήσιμα για την εκδίκαση της υπόθεσης της οποίας έχει επιληφθεί, ανεξαρτήτως του αν το αιτούν δικαστήριο τα μνημονεύει ρητώς στα ερωτήματά του ή όχι. Απόκειται συναφώς στο Δικαστήριο να προσδιορίσει, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των στοιχείων που του παρέσχε το εθνικό δικαστήριο, ιδίως δε το σκεπτικό της απόφασης περί παραπομπής, τα στοιχεία του δικαίου αυτού που χρήζουν ερμηνείας λαμβανομένου υπόψη του αντικειμένου της διαφοράς (απόφαση της 18ης Σεπτεμβρίου 2019, VIPA, C-222/18, EU:C:2019:751, σκέψη 50 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

24 Εν προκειμένω, αντιθέτως προς όσα υποστήριξαν πολλοί ενδιαφερόμενοι με τις απαντήσεις τους στην ερώτηση προς γραπτή απάντηση που έθεσε το Δικαστήριο προς τους διαδίκους και τους λοιπούς ενδιαφερομένους κατά την έννοια του άρθρου 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επισημαίνεται ότι από τα στοιχεία που παρασχέθηκαν με την απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτει ότι η ερμηνεία της οδηγίας 2000/31 είναι κρίσιμη για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης.

25 Πράγματι, όπως προκύπτει από τα άρθρα της 1 και 2, η οδηγία αυτή αφορά τις «υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας», οι οποίες ορίζονται στο άρθρο 2, στοιχείο α′, μέσω παραπομπής στο άρθρο 1, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, της οδηγίας 98/34, με την τελευταία αυτή διάταξη να διευκρινίζει ότι πρόκειται για «κάθε υπηρεσία που συνήθως παρέχεται έναντι αμοιβής, με ηλεκτρονικά μέσα εξ αποστάσεως και κατόπιν προσωπικής επιλογής ενός αποδέκτη υπηρεσιών».

26 Το υποβληθέν ερώτημα, όμως, αφορά διαφημιστική εκστρατεία για υπηρεσίες πώλησης φαρμάκων παρεχόμενες όχι με ηλεκτρονικά μέσα, αλλά μέσω ταχυδρομικών παραγγελιών. Συγκεκριμένα, από το επίμαχο στην κύρια δίκη διαφημιστικό φυλλάδιο, το οποίο παρατίθεται αυτούσιο στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, προκύπτει ότι, για να συμμετάσχει στον επίμαχο προωθητικό διαγωνισμό, ο πελάτης καλούνταν να πραγματοποιήσει παραγγελία στην DocMorris, αποστέλλοντας στην τελευταία, σε φάκελο με προπληρωμένο ταχυδρομικό τέλος, δελτίο παραγγελίας σε έντυπη μορφή συνοδευόμενο από τη συνταγή για το παραγγελλόμενο φάρμακο, χωρίς, επομένως, η παραγγελία αυτή να πρέπει να γίνει μέσω ιστότοπου διαδικτυακών πωλήσεων.

27 Κατά το στοιχείο αυτό, όπως επισήμανε, κατ' ουσίαν, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με τις γραπτές παρατηρήσεις της, η υπό κρίση υπόθεση διακρίνεται από εκείνη επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020, A (Διαδικτυακή διαφήμιση και πώληση φαρμάκων) (C-649/18, EU:C:2020:764), η οποία αφορούσε διαφημιστική εκστρατεία για υπηρεσίες διαδικτυακής πώλησης φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή, πραγματοποιούμενης τόσο μέσω υλικών φορέων όσο και μέσω του ιστότοπου του οικείου φαρμακείου.

28 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι η απαγόρευση διοργάνωσης προωθητικών διαγωνισμών που αποβλέπουν στην προώθηση των υπηρεσιών πώλησης φαρμάκων μέσω ταχυδρομικής παραγγελίας δεν αποτελεί αντικείμενο εναρμόνισης στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο δε καθορισμός των κανόνων στον τομέα αυτόν εξακολουθεί να εμπίπτει στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη του σεβασμού, μεταξύ άλλων, των θεμελιωδών ελευθεριών που κατοχυρώνονται στη Συνθήκη ΛΕΕ.

29 Επισημαίνεται, συναφώς, ότι εθνική ρύθμιση η οποία απαγορεύει τη διοργάνωση διαγωνισμού προοριζόμενου για την προώθηση της πώλησης φαρμάκων, όπως ο επίμαχος στην κύρια δίκη, μπορεί να συνδέεται τόσο με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, καθόσον ισχύει για τα φαρμακεία των οποίων η δραστηριότητα συνίσταται, ιδίως, στη λιανική πώληση φαρμάκων και καθόσον

περιορίζει τα μέσα που διαθέτουν για να καθιστούν γνωστές τις υπηρεσίες τους, συμπεριλαμβανομένων των ταχυδρομικών πωλήσεων, όσο και με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, δεδομένου ότι οριοθετεί το πλαίσιο μιας συγκεκριμένης μορφής εμπορίας φαρμάκων, για τα οποία δεν αμφισβητείται ότι εμπίπτουν στην έννοια των «εμπορευμάτων», κατά τις διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων (πρβλ. απόφαση της 18ης Σεπτεμβρίου 2019, VIPA, C-222/18, EU:C:2019:751, σκέψεις 57 και 60).

30 Οσάκις εθνικό μέτρο συνδέεται τόσο με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων όσο και με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, το Δικαστήριο το εξετάζει, κατ' αρχήν, με γνώμονα μόνο μία από τις δύο αυτές θεμελιώδεις ελευθερίες, εφόσον αποδεικνύεται ότι η μία από αυτές είναι εντελώς δευτερεύουσα σε σχέση με την άλλη και μπορεί να υπαχθεί σε αυτήν (απόφαση της 18ης Σεπτεμβρίου 2019, VIPA, C-222/18, EU:C:2019:751, σκέψη 58 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

31 Εν προκειμένω, ο HWG δεν αφορά αυτές καθεαυτές την άσκηση της δραστηριότητας του φαρμακοποιού ή την υπηρεσία ταχυδρομικών πωλήσεων, αλλά οριοθετεί το πλαίσιο μιας συγκεκριμένης μορφής διαφημιστικής προβολής των φαρμάκων που προσφέρονται προς πώληση. Επιπλέον, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υπόθεσης της κύριας δίκης, η μετάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων σχετικών με την υπηρεσία ταχυδρομικών πωλήσεων φαρμάκων, μολονότι δεν αποσκοπεί στην προώθηση συγκεκριμένων φαρμάκων, συνιστά δευτερεύον στοιχείο σε σχέση με την προώθηση της πώλησης των φαρμάκων αυτών, η οποία αποτελεί τον απώτερο σκοπό της διαφημιστικής εκστρατείας.

32 Δεδομένου ότι το ζήτημα της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων κατισχύει, εν προκειμένω, εκείνου της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, πρέπει να εξετασθούν οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ που αφορούν την πρώτη από τις ελευθερίες αυτές (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 25ης Μαρτίου 2004, Karner, C-71/02, EU:C:2004:181, σκέψη 47).

33 Η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων συνιστά θεμελιώδη αρχή της Συνθήκης ΛΕΕ, έκφραση της οποίας αποτελεί η επιβαλλόμενη από το άρθρο 34 ΣΛΕΕ απαγόρευση των ποσοτικών περιορισμών επί των εισαγωγών μεταξύ των κρατών μελών, καθώς και όλων των μέτρων ισοδυνάμου αποτελέσματος (απόφαση της 19ης Οκτωβρίου 2016, Deutsche Parkinson Vereinigung, C-148/15, EU:C:2016:776, σκέψη 20).

34 Κατά την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η επιβαλλόμενη με το άρθρο 34 ΣΛΕΕ απαγόρευση μέτρων ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικούς περιορισμούς αφορά κάθε ρύθμιση των κρατών μελών δυνάμενη να παρακωλύσει άμεσα ή έμμεσα, πραγματικά ή δυνητικά, τις εισαγωγές μεταξύ των κρατών μελών (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 11ης Ιουλίου 1974, Dassonville, 8/74, EU:C:1974:82, σκέψη 5, και της 19ης Οκτωβρίου 2016, Deutsche Parkinson Vereinigung, C-148/15, EU:C:2016:776, σκέψη 22 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

35 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι η εφαρμογή, επί προϊόντων προερχομένων από άλλα κράτη μέλη, εθνικών διατάξεων που περιορίζουν ή απαγορεύουν ορισμένες μορφές πωλήσεως δεν δύναται να παρακωλύσει άμεσα ή έμμεσα, πραγματικά ή δυνητικά, το διακρατικό εμπόριο, κατά την έννοια της νομολογίας που μνημονεύεται στην προηγούμενη σκέψη της παρούσας απόφασης, υπό τη διττή προϋπόθεση ότι, αφενός, οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται ως προς όλους τους οικείους επιχειρηματίες που ασκούν τη δραστηριότητά τους στο εθνικό έδαφος και, αφετέρου, ότι επηρεάζουν κατά τον ίδιο τρόπο, τόσο από νομική άποψη όσο και από πραγματική άποψη, την εμπορία των εγχωρίων προϊόντων και εκείνων που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη. Πράγματι, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις αυτές, η εφαρμογή ρυθμίσεων αυτού του είδους

στην πώληση προϊόντων που προέρχονται από άλλο κράτος μέλος και πληρούν τις προδιαγραφές που έχει θέσει το ως άνω κράτος δεν δύναται να παρακωλύσει την πρόσβασή τους στην αγορά, ούτε να την καταστήσει δυσχερέστερη σε σχέση με την πρόσβαση των εγχώριων προϊόντων στην αγορά (πρβλ. αποφάσεις της 24ης Νοεμβρίου 1993, Keck και Mithouard, C-267/91 και C-268/91, EU:C:1993:905, σκέψη 16, και της 21ης Σεπτεμβρίου 2016, Etablissements Fr. Colruyt, C-221/15, EU:C:2016:704, σκέψη 35 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

36 Το Δικαστήριο χαρακτήρισε ως «διατάξεις διέπουσες τις μορφές πωλήσεως», κατά την έννοια της απόφασης της 24ης Νοεμβρίου 1993, Keck και Mithouard (C-267/91 και C-268/91, EU:C:1993:905), διατάξεις οι οποίες περιορίζουν, μεταξύ άλλων, τις δυνατότητες μιας επιχείρησης να διαφημίζει τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες της (πρβλ. απόφαση της 25ης Μαρτίου 2004, Karner, C-71/02, EU:C:2004:181, σκέψη 38 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

37 Πρέπει να υπομνησθεί ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του HWG, στο οποίο βασίζεται η απαγόρευση της επίμαχης στην κύρια δίκη διαφημιστικής εκστρατείας, αποσκοπεί στο να ρυθμίσει την προσφορά πλεονεκτημάτων και άλλων διαφημιστικών δώρων χρηματικής αξίας στον τομέα της πώλησης φαρμάκων. Επομένως, μια τέτοια διάταξη του εθνικού δικαίου πρέπει να θεωρείται ως «διέπουσα τις μορφές πωλήσεως», κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου.

38 Όπως προκύπτει από την απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 1993, Keck και Mithouard (C-267/91 και C-268/91, EU:C:1993:905), μια τέτοια μορφή πωλήσεως μπορεί να εκφεύγει του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 34 ΣΛΕΕ μόνον εφόσον πληρούνται οι δύο προϋποθέσεις που μνημονεύονται στη σκέψη 35 της παρούσας απόφασης.

39 Όσον αφορά την πρώτη από τις προϋποθέσεις αυτές, επισημαίνεται ότι, εν προκειμένω, ο HWG εφαρμόζεται αδιακρίτως σε όλα τα φαρμακεία που πωλούν φάρμακα εντός της γερμανικής επικράτειας, είτε είναι εγκατεστημένα στο έδαφος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας είτε σε άλλο κράτος μέλος.

40 Όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση, υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει επανειλημμένως ότι εθνικές διατάξεις που απαγορεύουν ορισμένα είδη διαφήμισης σε συγκεκριμένους τομείς επηρεάζουν κατά τον ίδιο τρόπο, τόσο από νομική όσο και από πραγματική άποψη, την εμπορία των εγχώριων προϊόντων και την εμπορία των προϊόντων προελεύσεως άλλων κρατών μελών, με αποτέλεσμα να συνιστούν τρόπους πωλήσεως που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 34 ΣΛΕΕ (πρβλ. αποφάσεις της 15ης Δεκεμβρίου 1993, Hünermund κ.λπ., C-292/92, EU:C:1993:932, σκέψεις 21 και 22, της 9ης Φεβρουαρίου 1995, Leclerc-Siplec, C-412/93, EU:C:1995:26, σκέψεις 21 έως 24, και της 25ης Μαρτίου 2004, Karner, C-71/02, EU:C:2004:181, σκέψη 42). Τούτο ίσχυε, ειδικότερα, για έναν δεοντολογικό κανόνα που απαγόρευε στους φαρμακοποιούς να διαφημίζουν, εκτός φαρμακείου, τα παραφαρμακευτικά προϊόντα τα οποία τους επιτρεπόταν να διαθέτουν στο εμπόριο (απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1993, Hünermund κ.λπ., C-292/92, EU:C:1993:932, σκέψεις 22 έως 24).

41 Βεβαίως, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι δεν μπορεί να αποκλείεται το ενδεχόμενο η εντός κράτους μέλους πλήρης απαγόρευση μιας μορφής προώθησης νομίμως πωλούμενου προϊόντος να έχει σημαντικότερες επιπτώσεις στα προϊόντα προελεύσεως άλλων κρατών μελών (πρβλ. αποφάσεις της 9ης Ιουλίου 1997, De Agostini και TV-Shop, C-34/95 έως C-36/95, EU:C:1997:344, σκέψη 42, και της 8ης Μαρτίου 2001, Gourmet International Products, C-405/98, EU:C:2001:135, σκέψη 19).

42 Εντούτοις, όπως προκύπτει από τη σκέψη 21 της παρούσας απόφασης, μια απαγόρευση όπως αυτή που θεσπίζει ο HWG αφορά όχι την προώθηση συγκεκριμένου προϊόντος, εν προκειμένω φαρμάκου, αλλά τις ταχυδρομικές πωλήσεις οποιουδήποτε φαρμάκου, είτε αυτό προέρχεται από τη Γερμανία είτε από άλλα κράτη μέλη.

43 Επομένως, οι δύο προϋποθέσεις εφαρμογής της νομολογίας που απορρέει από την απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 1993, Keck και Mithouard (C-267/91 και C-268/91, EU:C:1993:905), οι οποίες υπομνήσθηκαν στη σκέψη 35 της παρούσας απόφασης, πληρούνται στο ακέραιο όσον αφορά μορφή πώλησης όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη.

44 Το συμπέρασμα αυτό δεν αντιφάσκει προς τις εκτιμήσεις που περιλαμβάνονται στη σκέψη 24 της απόφασης της 19ης Οκτωβρίου 2016, Deutsche Parkinson Vereinigung (C-148/15, EU:C:2016:776), την οποία μνημονεύει το αιτούν δικαστήριο. Η απαγόρευση των διαγωνισμών που αποσκοπούν στην προώθηση της πώλησης φαρμάκων επηρεάζει σε πολύ μικρότερο βαθμό τα φαρμακεία ταχυδρομικών πωλήσεων απ' ό,τι η πλήρης απαγόρευση του ανταγωνισμού μέσω των τιμών, για την οποία γίνεται λόγος στην απόφαση αυτή. Επιπλέον, μια τέτοια απαγόρευση πλήττει και τα συμβατικά φαρμακεία, τα οποία επίσης θα είχαν συμφέρον να προωθήσουν την πώληση των φαρμάκων τους μέσω διαφημιστικών διαγωνισμών.

45 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω σκέψεων, στο υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, αφενός, η οδηγία 2001/83 έχει την έννοια ότι δεν εφαρμόζεται σε εθνική ρύθμιση η οποία απαγορεύει σε φαρμακείο που πωλεί φάρμακα μέσω ταχυδρομικών παραγγελιών να διοργανώνει διαφημιστική εκστρατεία υπό τη μορφή προωθητικού διαγωνισμού που παρέχει στους μετέχοντες τη δυνατότητα να κερδίσουν αντικείμενα της καθημερινής ζωής πλην φαρμάκων, όταν η συμμετοχή στον διαγωνισμό εξαρτάται από την αποστολή παραγγελίας για συνταγογραφούμενο φάρμακο που προορίζεται για ανθρώπινη χρήση, συνοδευόμενης από ιατρική συνταγή, και, αφετέρου, το άρθρο 34 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε τέτοια εθνική ρύθμιση.

Επί των δικαστικών εξόδων

46 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) Η οδηγία 2001/83/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2001, περί κοινοτικού κώδικος για τα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2012/26/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, έχει την έννοια ότι δεν εφαρμόζεται σε εθνική ρύθμιση η οποία απαγορεύει σε φαρμακείο που πωλεί φάρμακα μέσω ταχυδρομικών παραγγελιών να διοργανώνει διαφημιστική εκστρατεία υπό τη μορφή προωθητικού διαγωνισμού που παρέχει στους μετέχοντες τη δυνατότητα να κερδίσουν αντικείμενα της καθημερινής ζωής πλην φαρμάκων, όταν η συμμετοχή στον διαγωνισμό εξαρτάται από την αποστολή παραγγελίας για συνταγογραφούμενο φάρμακο που προορίζεται για ανθρώπινη χρήση, συνοδευόμενης από ιατρική συνταγή.

2) Το άρθρο 34 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε τέτοια εθνική ρύθμιση.

(υπογραφές)